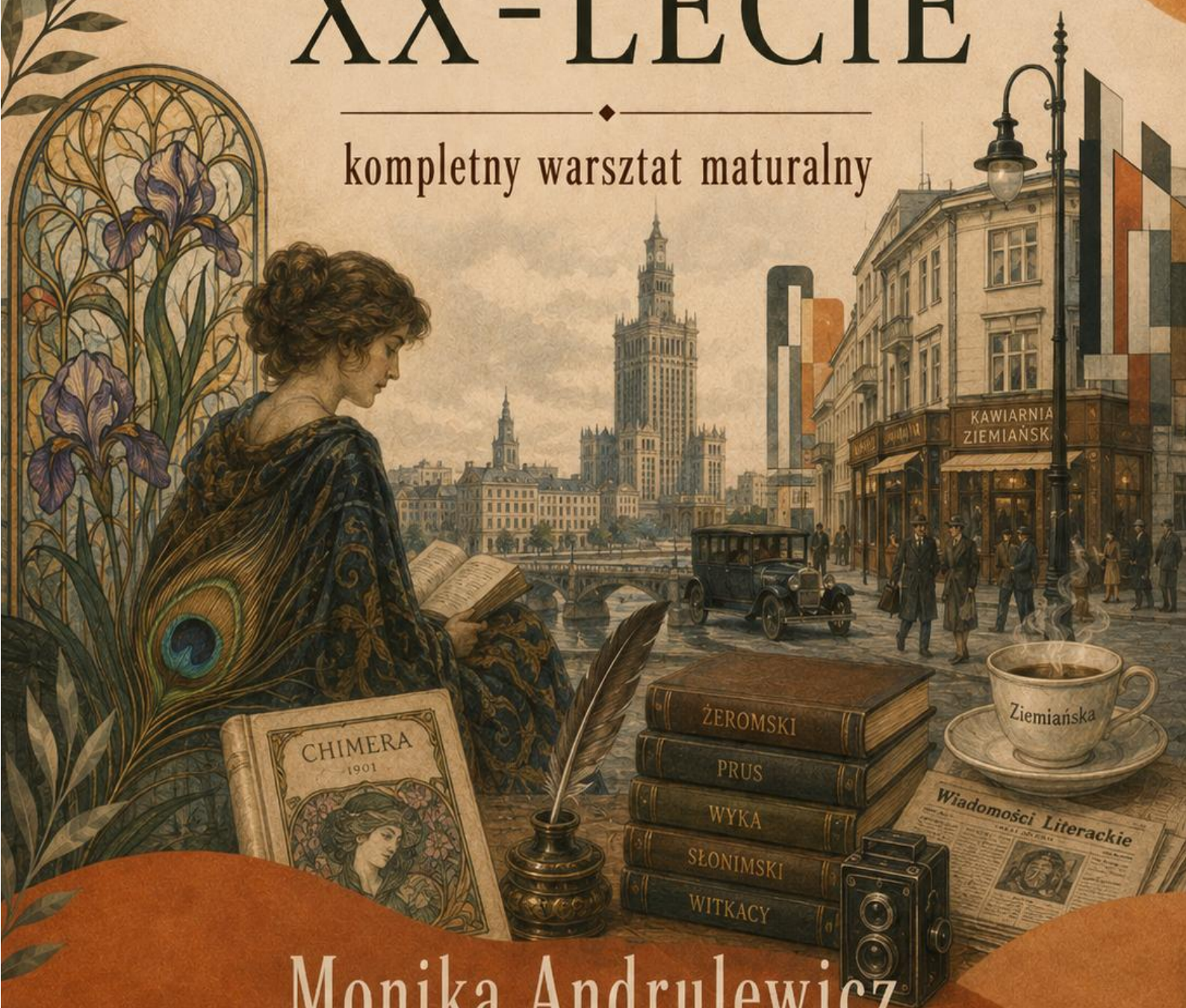

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

MŁODA POLSKA i XX-LECIE

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

— Zdaj Dobrze —

Spis treści

MŁODA POLSKA	5
Teoria potrzebna do zdania matury	5
Poezja Młodej Polski – jak ją czytać	23
Stanisław Wyspiański – „Wesele”	26
Władysław Stanisław Reymont – „Chłopi”	32
Młoda Polska w pigułce – mapa pojęć	35
Jak CKE pyta o Młodą Polskę?	37
Młoda Polska – odpowiedzi, punktacja i sposób rozumowania	43
Jak CKE pyta o Młodą Polskę? Wnioski dla maturzysty	46
50 autorskich zadań maturalnych	49
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki	70
Wielki sprawdzian z Młodej Polski	89
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	103
Młoda Polska na maturze ustnej	111
42. Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych?	111
43. Rola chłopów i inteligencji w sprawie niepodległościowej	114
44. Sen o Polsce czy sąd nad Polską?	116
45. Symboliczne znaczenie widm i zjaw	118
46. Motyw tańca	121
47. Obyczaj i tradycja w życiu społeczeństwa	123
Kontekstownik do pytań z Młodej Polski	125
Bank najważniejszych pojęć	126
Młoda Polska w wypracowaniu maturalnym	128
DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE	165
Teoria potrzebna do zdania matury	165
Poezja dwudziestolecia	181
Stefan Żeromski, „Przedwiośnie” – najważniejsza lektura epoki	183
Witold Gombrowicz, „Ferdynand” – człowiek w pułapce formy	186
Zakres rozszerzony – Schulz i Witkacy	187
Dwudziestolecie międzywojenne w skrócie	189
Podstawa opracowania i źródła	190
Jak CKE pyta o dwudziestolecie międzywojenne?	191
Odpowiedzi i zasady oceniania	195
Jak CKE pyta o dwudziestolecie? Wnioski dla maturzysty	197
50 autorskich zadań maturalnych	201
Odpowiedzi, punktacja i wskazówki	222

Wielki sprawdzian z dwudziestolecia międzywojennego	235
Klucz odpowiedzi i zasady oceniania	251
Dwudziestolecie międzywojenne na maturze ustnej	260
48. Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu?	261
49. Wojna i rewolucja jako źródła doświadczeń człowieka	263
50. Różne wizje odbudowy Polski po odzyskaniu niepodległości	265
51. Młodość jako czas kształtowania własnej tożsamości	268
52. Rola autorytetu w życiu człowieka	270
53. Utopijny i realny obraz rzeczywistości.....	272
54. Groteskowy obraz świata.....	275
55. Człowiek wobec presji otoczenia	277
Kontekstownik do pytań z dwudziestolecia	280
Bank najważniejszych pojęć	280
Zaplanuj dowolną odpowiedź ustną	281
Dwudziestolecie międzywojenne w wypracowaniu maturalnym	282
30 tematów typu maturalnego	283
Kontekstownik do wypracowań.....	319
Warsztat: od tematu do dobrego akapitu	321
Kryteria samooceny	323

MŁODA POLSKA

Kompletny warsztat maturalny

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

MŁODA POLSKA

Teoria potrzebna do zdania matury

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw zrozum napięcia, które organizują epokę: kryzys i potrzebę odnowy, bierność i pragnienie czynu, autonomię sztuki i odpowiedzialność społeczną, fascynację wsią i realny konflikt między warstwami. Następnie łącz pojęcia z konkretnymi rozwiązaniami artystycznymi. Na maturze nie wystarczy nazwać symbolizmu, dekadentyzmu czy impresjonizmu. Trzeba wyjaśnić, jak dany sposób widzenia świata działa w tekście i co pozwala z niego odczytać.

Młoda Polska nie jest epoką jednego nastroju. Jej początek kojarzy się z doświadczeniem kryzysu końca wieku, poczuciem wyczerpania dawnych ideałów i nieufnością wobec prostego przekonania, że rozwój nauki oraz cywilizacji automatycznie prowadzi do szczęścia. Z tego samego środowiska wyrastają jednak także postawy aktywistyczne, kult siły, pochwała twórczej energii i próby odnowienia wspólnoty. Dlatego obok poezji dekadencej powstaje „Kowal” Staffa, obok hasła autonomii sztuki – dramat diagnozujący społeczeństwo, a obok miejskiego niepokoju – rozbudowane obrazy natury i wiejskiej wspólnoty.

Dla maturzysty rdzeń tej epoki tworzą przede wszystkim „Wesele” Stanisława Wyspiańskiego, poznawane w całości, oraz „Chłopi” Władysława Stanisława Reymonta, obecni w aktualnym zakresie jako fragmenty. Poezja Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Jana Kasprowicza i Leopolda Staffa nie jest dziś wyszczególniona w wykazie lektur obowiązkowych na poziomie podstawowym, ale jest bardzo użyteczna do rozumienia prądów epoki, interpretacji nieznanego wiersza i budowania kontekstów.

GŁÓWNA ZASADA INTERPRETACJI

Nie sprowadzaj Młodej Polski do zdania „wszyscy byli smutni i dekadency”. Epoka jest zbudowana z przeciwieństw. Najlepsza odpowiedź maturalna pokazuje, jakie napięcie uruchamia utwór i jak forma – symbol, rytm, obraz natury, stylizacja, kontrast czy fantastyka – pomaga je wyrazić.

1. Młoda Polska na maturze – aktualny zakres

Aktualna podstawa programowa wymaga sytuowania utworów w epoce, rozpoznawania symbolizmu, realizmu i fantastyki, interpretowania motywów, symboli oraz sposobów kreacji świata przedstawionego, a także charakteryzowania prądów filozoficznych i ich wpływu na kulturę. W przypadku Młodej Polski szczególnie ważna jest więc umiejętność przechodzenia od terminu do tekstu: od „symbolizmu” do funkcji chochoła, od „chłopomanii” do rozmów weselników, od „naturalizmu” do sposobu przedstawiania cielesności i społecznego nacisku w „Chłopach”.

2. Stanisław Wyspiański – „Chocholy”: symbol, który trzeba odczytać

Stanisław Wyspiański, „Chocholy”, 1898–1899
Pastel. Muzeum Narodowe w Warszawie. Domena publiczna.

CO WIDZIMY?

Słomiane osłony róż stoją na krakowskich Plantach. Zamiast efektownego widoku miasta otrzymujemy wieczorny, niemal nieruchomy pejzaż, w którym zwykłe ogrodnicze formy zaczynają przypominać milczące postacie.

NA CO PATRZEĆ?

- powtarzalny rytm pionowych chochołów – tworzy wrażenie zbiorowości i uśpiania;
- ciemna tonacja i półmrok – przesuwają obraz z obserwacji realistycznej ku nastrojowi i symbolowi;
- róża ukryta pod słomą – to, co wygląda na martwe, przechowuje możliwość ponownego życia;
- niejednoznaczność – obraz można czytać jako znak letargu, ale także oczekiwania na odrodzenie.

NIE TYLKO PATRZ – INTERPRETUJ

ELEMENT DZIEŁA → ZNACZENIE → IDEA EPOKI

Chochół → uśpienie, ale też ochrona żywej róży → kryzys nie musi oznaczać ostatecznej śmierci; może zawierać możliwość odrodzenia.

To właśnie różni interpretację od opisu. „Na obrazie są słomiane osłony róż” to dopiero początek.

POŁĄCZ Z LITERATURĄ

„Wesele”: motyw Chochoła wraca w dramacie i organizuje jego zakończenie. Chocholi taniec oznacza zbiorową niemoc, ale sam chochoł osłania różę, dlatego finał nie musi być odczytywany wyłącznie jako beznadziejny. Obraz powstał przed dramatem – pokazuje, że Wyspiański rozwijał ten symbol w różnych dziedzinach sztuki.

Ziemia – majątek, praca, tożsamość

Ziemia jest podstawą ekonomicznej pozycji mieszkańców. Decyduje o bezpieczeństwie rodziny, małżeństwie, dziedziczeniu i hierarchii. Konflikt Macieja Boryny z Antkiem nie dotyczy więc wyłącznie charakterów dwóch mężczyzn. Jest sporem o władzę w rodzinie, prawo do samodzielności i dostęp do ziemi, która stanowi źródło życia oraz społecznego znaczenia.

Silne przywiązanie do ziemi nie powinno być interpretowane wyłącznie jako „miłość do natury”. Chodzi o konkret materialny: warsztat pracy, majątek, przyszłość dzieci i pozycję w gromadzie. Ten ekonomiczny wymiar odróżnia realistyczny obraz wsi od młodopolskiej chłopomanii inteligencji, która często fascynuje się wsią przede wszystkim estetycznie.

Najważniejsze postacie i konflikty

Postać	Najważniejszy konflikt	Co wnosi do interpretacji?
Maciej Boryna	Władza gospodarza, ziemia, małżeństwo z Jagną, spór z Antkiem.	Pokazuje, jak majątek, patriarchalna pozycja i biologiczna siła spletają się z porządkiem wspólnoty.
Antek Boryna	Zależność od ojca, pragnienie samodzielności, relacja z Jagną, odpowiedzialność za rodzinę.	Łączy konflikt pokoleniowy z ekonomicznym i uczuciowym.
Hanka	Początkowo zależna i upokarzana, stopniowo staje się bardziej samodzielną i gospodarną.	Pozwala rozważać dojrzewanie do odpowiedzialności, rolę pracy i walkę o bezpieczeństwo rodziny.
Jagna Paczesiówna	Małżeństwo z Boryną, relacje z mężczyznami, presja obyczaju i późniejsze wykluczenie.	Ujawnia konflikt jednostkowego pragnienia z normą gromady oraz nierówne standardy oceny kobiet i mężczyzn.
Gromada	Broni obyczaju, hierarchii i własnego interesu.	Jest źródłem solidarności, ale też zbiorowej presji i przemocy wobec jednostki.

Jagna – jednostka wobec wspólnoty

Jagna często zostaje w szkolnych streszczeniach sprowadzona do etykiety „niemoralnej”. Taka odpowiedź jest za prosta. Reymont pokazuje bohaterkę jako osobę silnie zmysłową, podatną na piękno, żyjącą bardziej chwilą i uczuciem niż ekonomicznym rachunkiem wspólnoty. Nie oznacza to, że jej decyzje są pozbawione konsekwencji. Ważniejsze jest jednak to, że gromada ocenia ją w systemie norm, który nie rozkłada odpowiedzialności jednakowo na kobiety i mężczyzn.

Wykluczenie Jagny odsłania mechanizm zbiorowej sankcji. Społeczność potrafi działać jak organizm broniący własnego porządku, ale w takim działaniu jednostkowa sprawiedliwość może przegrać z gniewem tłumu i potrzebą wskazania winnej. Ten wątek świetnie nadaje się do tematów o relacji jednostka–społeczeństwo, normie, wykluczeniu i przemocy zbiorowej.

PRECYZJA

Nie rób z Jagny ani „niewinnej świętej”, ani jednowymiarowej „uwodzicielki”. Dobra interpretacja oddziela ocenę jej konkretnych działań od analizy mechanizmu, w jaki sposób wspólnota ją osądza i karze.

Jak CKE pyta o Młodą Polskę?

Ta część nie jest kolejnym zestawem ćwiczeń autorskich. Zawiera zadania pochodzące z arkuszy CKE i próbnego arkusza CKE z lat 2025–2026, dobrane tak, aby pokazać najczęściej sprawdzane obszary Młodej Polski: „Wesele”, „Chłopów”, dekadentyzm, dialektyzację oraz symbolikę dramatu.

Numerację roboczą z materiału źródłowego zastąpiono numeracją rzeczywistą z arkuszy. Tam, gdzie zapis cytatu w materiale roboczym różnił się od arkusza, przywrócono brzmienie egzaminacyjne. Dzięki temu uczeń pracuje na takim typie tekstu i polecenia, z jakim rzeczywiście spotyka się na maturze.

JAK PRACOWAĆ Z TĄ CZĘŚCIĄ

Najpierw rozwiąż zadanie bez zaglądania do odpowiedzi. Potem porównaj nie tylko wynik, lecz także tok rozumowania. W zadaniach otwartych zwróć uwagę na to, ile elementów wymaga polecenie i na czym CKE przyznaje każdy punkt.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

W zadaniu historycznoliterackim wiedza o epoce jest narzędziem, a nie celem samym w sobie. Odpowiedź powinna wyrastać z konkretnego fragmentu, sytuacji, słowa lub symbolu: dowód z tekstu → jego znaczenie → wniosek zgodny z poleceniem.

Zadania z arkuszy egzaminacyjnych

Zadanie 1 (0-2)

Przeczytaj poniższą definicję.

Arkadia – region rolniczy uchodzący w wyobraźni poetów antycznych za przysłowiowy kraj szczęśliwości.

Na podstawie: „Słownik kultury antycznej”, red. Lidia Winniczuk, Warszawa 1986.

Rozstrzygnij, czy oba środowiska – inteligencja i chłop – w „Weselu” Stanisława Wyspiańskiego postrzegają wieś jako arkadię. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

.....

Uzasadnienie:

.....

50 autorskich zadań maturalnych

Zadania zostały przygotowane w logice testu historycznoliterackiego. Nie kopiują arkuszy CKE. Ćwiczają jednak te same operacje, które pojawiają się w zadaniach egzaminacyjnych: analizę fragmentu, wykorzystanie znajomości całego utworu, interpretację symbolu, rozpoznawanie środków językowych i konwencji, porównywanie tekstów kultury oraz formułowanie krótkiego uzasadnienia.

JAK PRACOWAĆ Z ROZDZIAŁEM

Najpierw przeczytaj polecenie i podkreśl czasownik operacyjny. W zadaniach z obrazem, okładką lub materiałem teatralnym stosuj schemat: element graficzny → jego sens → związek z utworem albo ideą epoki. Jeżeli polecenie wymaga dwóch elementów, odpowiedź obejmująca tylko jeden nie może otrzymać pełnej punktacji.

Blok	Zadania	Najważniejsze umiejętności
I. Kryzys końca wieku, poezja i prądy	1–12	dekadentyzm, symbolizm, impresjonizm, filozofia, środki językowe
II. „Wesele”	13–32	społeczeństwo, historia, zjawy, symbole, dramat symboliczny, materiał teatralny
III. „Chłopi”	33–44	ziemia, wspólnota, natura, Jagna, stylizacja, cykliczność
IV. Sztuka, okładki i synteza	45–50	tekst kultury, secesja, synteza sztuk, porównanie, wnioskowanie

WAŻNE

Rdzeń zestawu stanowią utwory i zagadnienia potrzebne na poziomie podstawowym. „Wesele” jest traktowane jako lektura obowiązkowa poznawana w całości, a „Chłopi” jako materiał poznawany we fragmentach. Teksty dodatkowe są przytoczone albo opisane w zadaniu, więc nie zakładamy znajomości całego dorobku poetyckiego epoki.

I. Kryzys końca wieku, poezja i prądy

Zadanie 1. (0–2)

„Przekleństwo? ... [...] Ironia? ... [...] Wzgarda ... [...] Rozpacz? [...] Walka? ... [...] Rezygnacja? ... [...] Byt przyszły? ... [...] Użycie? [...]

Cóż więc jest? Co zostało nam, co wszystko wiemy,
dla których żadna z dawnych wiar już nie wystarcza? [...]
człowiecze z końca wieku? ... Głowę zwiesił niemy.”

Kazimierz Przerwa-Tetmajer, „Koniec wieku XIX”, tekst w domenie publicznej.

Wyjaśnij, w jaki sposób kompozycja przytoczonego fragmentu ukazuje kryzys światopoglądowy człowieka końca XIX wieku.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–1)

Oceń prawdziwość stwierdzeń odnoszących się do „Końca wieku XIX”. Zaznacz P albo F.

Stwierdzenie	Odpowiedź
Podmiot kolejno rozważa różne sposoby odpowiedzi na kryzys, ale żaden nie daje mu przekonującego rozwiązania.	P / F
Finał utworu zawiera jednoznaczny program aktywnego działania i wiarę w skuteczność walki.	P / F

Zadanie 3. (0–2)

„Z otchłani klęsk i cierpień podnoszę głos do ciebie,
Nirwano!
Przyjdź twe królestwo jako na ziemi, tak i w niebie,
Nirwano!”

Kazimierz Przerwa-Tetmajer, „Hymn do Nirwany”, tekst w domenie publicznej.

Rozpoznaj typ stylizacji obecny w przytoczonym fragmencie i wyjaśnij, czemu służy zestawienie formuły chrześcijańskiej modlitwy z pojęciem nirwany.

.....

.....

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian z Młodej Polski

60 zadań • 120 punktów • poziom podstawowy z wyraźnie oznaczonym materiałem uzupełniającym

ZANIM ZACZNIESZ Ten sprawdzian ma być „ostatnią dużą powtórką” przed szkolnym testem. Obejmuje wiedzę o epoce, filozofię, sztukę, poezję, „Wesele”, „Chłopów” oraz kilka tekstów i pojęć, które często pojawiają się w sprawdzianach wydawniczych. Nie wystarczy rozpoznać hasło: w wielu zadaniach trzeba wyjaśnić funkcję, związek z utworem albo sens symbolu. Sprawdzian powstał po analizie przesłanych testów wydawniczych. Polecenia są autorskie: nie kopiuj gotowych sprawdzianów, ale sprawdzają ten sam zakres wiedzy i umiejętności.

Wynik	Interpretacja
108–120 pkt	bardzo dobra znajomość epoki i sprawne stosowanie wiedzy
90–107 pkt	dobra znajomość; pojedyncze luki do uzupełnienia
72–89 pkt	podstawy opanowane, ale trzeba uporządkować pojęcia i szczegóły
poniżej 72 pkt	wrót do teorii i opracowań „Wesela” oraz „Chłopów”

I. Epoka, pojęcia i życie artystyczne

Zadanie 1. (0–2)

Wyjaśnij relację między pojęciami: Młoda Polska, modernizm, neoromantyzm i fin de siècle. Nie traktuj ich mechanicznie jako czterech identycznych nazw.

.....

.....

.....

Zadanie 2. (0–1)

Podaj umowne ramy czasowe Młodej Polski w Polsce i wyjaśnij, dlaczego rok 1918 jest wygodną granicą końcową.

.....

.....

.....

Zadanie 3. (0–1)

Dlaczego właśnie Kraków i Lwów stały się ważnymi ośrodkami polskiego modernizmu? Odwołaj się do warunków politycznych w Galicji.

.....

.....

.....

Młoda Polska na maturze ustnej

Jak samodzielnie przygotować odpowiedzi do pytań jawnych 2026–2028

Jak pracować z tym rozdziałem?

Ten rozdział nie zawiera gotowych wypowiedzi do nauczenia się na pamięć. Prowadzi od treści pytania jawnego do samodzielnej, logicznej odpowiedzi. Przy każdym temacie znajdziesz analizę problemu, najbezpieczniejszą drogę przez utwór, pytania naprowadzające, możliwe początki tezy, kontekstownik, pułapki, mapę wypowiedzi oraz kartę samooceny.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Na maturze ustnej nie wystarczy opowiedzieć, co wydarzyło się w „Weselu” albo w „Chłopach”. Trzeba odpowiedzieć na problem wskazany w pytaniu, wybrać konkretne sceny lub mechanizmy, objaśnić ich znaczenie, funkcjonalnie wprowadzić kontekst i zakończyć wnioskiem.

PEŁNE MODELOWE ODPOWIEDZI

W tym ebooku celowo ich nie zamieszczamy. Pełne opracowania pytań jawnych znajdują się w osobnym materiale w sklepie Zdaj Dobrze. Tutaj ćwiczysz samodzielne budowanie wypowiedzi: wybór argumentów, kontekstu i wniosku.

Co musi znaleźć się w dobrej odpowiedzi?

- Wyjaśnienie słów kluczowych z pytania i wyraźna odpowiedź na problem.
- Funkcjonalne odwołanie do wskazanego utworu – konkretna scena, relacja między bohaterami, symbol, obyczaj albo mechanizm działania.
- Argument, czyli wyjaśnienie, co przywołany przykład udowadnia w odniesieniu do tematu.
- Wybrany kontekst, który potwierdza, przeciwstawia, komplikuje albo poszerza rozważania.
- Wniosek wynikający z argumentacji, a nie mechaniczne powtórzenie tezy.

ODPOWIEDŹ PROBLEMOWA TO NIE STRESZCZENIE

Jeżeli po usunięciu pytania Twoja wypowiedź nadal brzmi jak streszczenie lektury, trzeba ją przebudować. Każdy przywołany fakt powinien odpowiadać na pytanie: „co ten przykład udowadnia?”.

Źródło pytań: lista jawnych zadań CKE obowiązująca w latach 2026–2028. W tej części opracowujemy pytania 42–47 związane z „Weselem” Stanisława Wyspiańskiego i fragmentami „Chłopów” Władysława Stanisława Reymonta.

42. Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych?

Co utrudnia porozumienie między przedstawicielami różnych grup społecznych? Omów zagadnienie na podstawie „Wesela” Stanisława Wyspiańskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Co naprawdę sprawdza to pytanie?

Pytanie sprawdza, czy potrafisz odejść od ogólnego hasła „inteligencja nie rozumie chłopów” i wskazać konkretne bariery: stereotypy, brak wiedzy o drugim środowisku, odmienne doświadczenia i język, pamięć dawnych krzywd oraz wzajemną nieufność. Najważniejsze jest pokazanie, że wspólna zabawa nie oznacza jeszcze rzeczywistego porozumienia.

Najbezpieczniejsza droga przez utwór

Dziennikarz i Czepiec – lekceważenie zamiast rozmowy

Czepiec interesuje się polityką i sprawami międzynarodowymi, ale Dziennikarz z góry zakłada, że chłop nie powinien zajmować się takimi tematami. Barierą staje się stereotyp i poczucie wyższości inteligenta.

Radczyń i Klimina – brak wiedzy o realiach wsi

Pytanie Radczyń o prace polowe ujawnia powierzchowną znajomość życia chłopów. Inteligencja bywa zafascynowana „ludowością”, ale nie zna codzienności i doświadczeń mieszkańców wsi.

Pan Młody i Panna Młoda – chłopomania kontra konkret

Pan Młody idealizuje wieś, strój i obyczaj. Panna Młoda reaguje praktycznie i dosłownie. Ich rozmowy pokazują, że zachwyt drugim środowiskiem może być estetyczną fascynacją, a nie rzeczywistym zrozumieniem.

Pamięć rabacji – krzywda, której nie da się po prostu „zapomnieć”

Rozmowa Pana Młodego i Gospodarza ujawnia, że wydarzenia 1846 roku nadal obciążają relacje między warstwami. Bohaterowie deklarują zapomnienie, ale potrafią przywołać konkretne rodzinne krzywdy – historia pozostaje źródłem lęku i nieufności.

Pytania naprowadzające

- Jak Dziennikarz reaguje na zainteresowanie Czepca polityką i co ta reakcja mówi o jego stosunku do chłopów?
- Co rozmowa Radczyń z Kliminą ujawnia o wiedzy inteligencji na temat wsi?
- Czy chłopomania Pana Młodego prowadzi do poznania chłopów, czy raczej do ich idealizacji?
- Dlaczego rabacja galicyjska pozostaje ważna, mimo deklaracji bohaterów, że „wszystko zapomnieli”?
- Czy różnice języka i stylu życia są jedyną przeszkodą w porozumieniu?
- Jak brak autentycznej rozmowy wpływa później na niezdolność wspólnego działania?

Możliwe początki tezy

Nie ucz się tych zdań na pamięć. Potraktuj je jako punkt wyjścia do sformułowania własnego stanowiska.

- Porozumienie między grupami społecznymi utrudniają przede wszystkim stereotypy i wzajemne wyobrażenia, które zastępują rzeczywistą wiedzę o drugim środowisku.
- „Wesele” pokazuje, że wspólna przestrzeń i chwilowa fascynacja nie wystarczą do zbudowania wspólnoty, jeśli relacje obciążają dawne krzywdy i brak zaufania.

Temat 13. Jak człowiek reaguje na poczucie bezsilności?

Co trzeba rozważyć?

Można pokazać bierność, ironię, ucieczkę w sztukę, rezygnację, agresję albo próbę działania. Dobra praca odróżni samo doświadczenie bezsilności od sposobu, w jaki bohater na nie odpowiada.

Możliwe stanowiska

- Poczucie bezsilności może prowadzić do bierności, gdy człowiek przestaje wierzyć w sens własnego działania.
- Bezsilność nie musi oznaczać kapitulacji; może stać się impulsem do szukania nowych sposobów wpływu na rzeczywistość.

Jak wykorzystać Młodą Polskę?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Wesele” – Poeta	Dekadencki Poeta doświadcza braku siły i niezdolności do czynu.	Kryzys wewnętrzny osłabia społeczną funkcję artysty.
„Wesele” – Dziennikarz	Przyjmuje sceptyczny dystans wobec możliwości działania politycznego.	Ironia może chronić przed rozczarowaniem, ale także usprawiedliwiać bierność.
Tetmajer, „Koniec wieku XIX”	Podmiot odrzuca kolejne możliwe reakcje na kryzys i kończy w milczeniu.	Dekadentyzm ujmuje bezsilność jako utratę wiary w skuteczność dostępnych postaw.

Dobór drugiego utworu

„Dziady” cz. III – bunt Konrada; „Dżuma” – działanie mimo świadomości ograniczeń; „Inny świat” – różne reakcje na system przemocy.

Konteksty do wyboru

filozoficzny: Schopenhauer i pesymizm; historycznoliteracki: dekadentyzm; egzystencjalny: granice wpływu jednostki.

Szybki plan

1. Argument 1: bezsilność może prowadzić do rezygnacji – Tetmajer lub Poeta.
2. Argument 2: drugi utwór pokazuje działanie podejmowane mimo braku gwarancji sukcesu.

Teoria • Zadania • Sprawdzian • Matura ustna • Wypracowanie

Dwudziestolecie międzywojenne

kompletny warsztat maturalny

Monika Andrulewicz

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE

Teoria potrzebna do zdania matury

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw zrozum, dlaczego dwudziestolecie jest epoką gwałtownej zmiany: Polska odzyskuje niepodległość, miasta przyspieszają, technika przekształca codzienność, a jednocześnie Europa doświadcza rewolucji, kryzysów i narastającego lęku przed kolejną wojną. Potem połącz te zjawiska z konkretnymi tekstami. Na maturze nie wystarczy wyliczyć nazw grup poetyckich. Trzeba wyjaśnić, jak nowoczesność, konflikt ideologii, groteska albo katastrofizm organizują sens utworu.

Dwudziestolecie międzywojenne jest krótkie kalendarzowo, ale niezwykle intensywne artystycznie. W ciągu zaledwie dwóch dekad literatura przechodzi od euforii związanej z odzyskaniem niepodległości i fascynacji nowoczesnością do coraz silniejszego poczucia kryzysu. Obok poezji ulicy, miasta, tłumu, sportu i codzienności rozwija się katastrofizm. Obok wiary w reformę państwa pojawia się lęk przed rewolucją, totalitaryzmem i społecznym rozpadem. Obok eksperymentu językowego trwa spór o rolę tradycji.

Na poziomie podstawowym rdzeń maturalny epoki tworzą przede wszystkim „Przedwiośnie” Stefana Żeromskiego, poznawane w całości, oraz fragmenty „Ferdynand” Witolda Gombrowicza. Do tego dochodzą wybrane wiersze poetów związanych z dwudziestoleciem, między innymi Juliana Tuwima, Bolesława Leśmiana, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i Józefa Czechowicza. Na poziomie rozszerzonym ważne są także „Szewcy” Stanisława Ignacego Witkiewicza, wybrane opowiadania Brunona Schulza z tomu „Sklepy cynamonowe” oraz wybrane wiersze Juliana Przybosa.

GLÓWNA ZASADA INTERPRETACJI

Dwudziestolecie nie sprowadza do hasła „radość z niepodległości”. Najciekawsze teksty tej epoki pokazują napięcie: nowoczesność daje człowiekowi nowe możliwości, ale tworzy też nowe formy presji; wolne państwo jest spełnieniem marzenia, ale wymaga realnego programu naprawy; sztuka zrywa z dawnymi regułami, lecz nie przestaje pytać o odpowiedzialność, tożsamość i przyszłość.

1. Dwudziestolecie na maturze – aktualny zakres

Aktualna podstawa programowa wymaga sytuowania utworów w epoce, rozpoznawania ich problematyki i związku ze zjawiskami historycznymi, społecznymi oraz estetycznymi. Uczeń ma również interpretować symbole, groteskę, ironię, sposoby kreowania świata przedstawionego i sytuacji lirycznej. Na rozszerzeniu dochodzi między innymi rozpoznawanie prądów artystycznych, grup literackich, konwencji groteskowej, onirycznej i nadrealistycznej oraz przemian tradycji.

Status	Teksty i autorzy	Co trzeba potrafić
Zakres podstawowy – w całości	Stefan Żeromski, „Przedwiośnie”	Znać przebieg wydarzeń i bohaterów; rozumieć dojrzwane Cezarego, doświadczenie rewolucji, mit szklanych domów, obraz Nawłoci, spór o Polskę i otwarte zakończenie.
Zakres podstawowy – fragmenty	Witold Gombrowicz, „Ferdynand”	Wyjaśniać formę, gębę, upupienie i mechanizm presji społecznej; rozpoznawać groteskę, absurd, deformację i językowy eksperyment.
Zakres podstawowy – poezja	Wybrane wiersze m.in. Tuwima, Leśmiana, Czechowicza, Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej	Interpretować sytuację liryczną, środki i ich funkcje; rozpoznawać nowoczesność, codzienność, miłość, metafizykę, katastrofizm, eksperyment językowy.

Stefan Żeromski, „Przedwiośnie” – najważniejsza lektura epoki

Dlaczego ta powieść jest tak ważna?

„Przedwiośnie”, wydane w 1924 roku, jest powieścią o dojrzewaniu jednostki i jednocześnie ostrą diagnozą młodego państwa. Żeromski nie daje prostego programu politycznego. Zestawia różne odpowiedzi na kryzys i zmusza czytelnika do oceny ich mocnych oraz słabych stron. Cezary Baryka nie jest rzecznikiem autora, lecz bohaterem poszukującym, którego poglądy zmieniają się pod wpływem doświadczeń.

NAJWAŻNIEJSZE

Na maturze szczególnie niebezpieczne jest przypisywanie Cezaremu jednej stałej ideologii. Jako nastolatek ulega fascynacji rewolucją, później widzi jej przemoc. W Polsce krytykuje zarówno bezczynność elit, jak i uproszczenia komunistów. Jego droga pozostaje otwarta.

Kompozycja

Część	Co się dzieje?	Co to znaczy?
„Rodowód”	poznajemy rodzinę Baryków i dzieciństwo Cezarego w Baku	punkt wyjścia: bohater wychowuje się poza Polską; ojczyzna jest dla niego początkowo bardziej opowieścią rodziców niż własnym doświadczeniem
„Szkłane domy”	rewolucja w Baku, utrata rodziców, podróż z ojcem do Polski i opowieść Seweryna o nowoczesnych domach	zderzenie rewolucyjnej przemocy z utopią nowoczesnego, sprawiedliwego państwa
„Nawłoc”	Cezary trafia do ziemiańskiego dworu; obserwuje życie elit i wika się w relacje uczuciowe	kontrast piękna, gościnności i beztroski z biedą ludzi pracujących oraz moralnym chaosem bohatera
„Wiatr od wschodu”	Warszawa, rozmowy z Gajowcem i Luikiem, obserwacja nędzy, spór o drogę Polski, finałowy pochód	kulminacja sporu ideowego; brak jednoznacznego programu, otwarte zakończenie

Baku – rewolucja widziana od środka

Młody Cezary początkowo przyjmuje rewolucyjne hasła z entuzjazmem. Bunt przeciwko starym hierarchiom odpowiada jego młodzieńczej potrzebie wolności. Szybko jednak przekonuje się, że abstrakcyjne hasła równości nie chronią konkretnych ludzi przed głodem, przemocą i śmiercią. Rewolucja rozsadza porządek społeczny, ale nie tworzy automatycznie sprawiedliwego świata.

Przełomem jest między innymi los Jadwigi Barykowej. Matka, wyczerpana walką o przetrwanie, staje się ofiarą systemu, który Cezary wcześniej idealizował. Bohater doświadcza również przemocy etnicznej i widzi martwych ludzi. Rewolucja przestaje być dla niego teoretycznym projektem; staje się doświadczeniem ciała, straty i chaosu.

PRECYZJA

Żeromski krytykuje rewolucję, ale nie unieważnia problemów, które do niej prowadzą. Bieda, nierówność i upokorzenie pozostają realne. To właśnie dlatego Cezary nie potrafi po prostu przyjąć wygodnego przekonania, że skoro rewolucja jest zła, istniejący porządek jest dobry.

Jak CKE pyta o dwudziestolecie międzywojenne?

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ CZĘŚCI

Najpierw spróbuj rozwiązać zadanie samodzielnie. Dopiero potem porównaj odpowiedź z zasadami oceniania. Najważniejsza jest nie sama odpowiedź, lecz mechanizm: czego wymaga polecenie, do jakiej wiedzy trzeba sięgnąć i jak krótko zapisać pełne uzasadnienie.

Zestaw pokazuje bardzo wyraźnie, że CKE nie sprawdza dwudziestolecia przez odtwarzanie długich definicji. Wiedza o epoce ma być użyta funkcjonalnie: do rozpoznania cech poezji, odczytania sporu ideowego w „Przedwiośniu”, interpretacji symbolu i plakatu, a także wyjaśnienia Gombrowiczowskiej koncepcji formy na podstawie konkretnego fragmentu.

W pięciu zadaniach spotykają się trzy obszary: historia literatury, znajomość lektury oraz umiejętność analizy tekstu. To ważne: uczeń może znać fabułę „Przedwiośnia”, a mimo to stracić punkt, jeśli nie odpowie dokładnie na wskazany problem; może też znać definicję formy u Gombrowicza, ale nie wykorzystać jej do objaśnienia zachowania Józia w scenie z Pimką.

Co zostało sprawdzone w przesłanym zestawie?

Obszar	Przykład zadania	Co trzeba zrobić
Epoka i poezja	dobieranie cytatu	rozpoznać poetykę i program epoki, nie tylko autora
„Przedwiośnie” – idee	polemika Cezarego z komunizmem	odczytać stanowisko bohatera i tok argumentacji
„Przedwiośnie” – symbol	plakat i tytuł	połączyć element obrazu lub metaforę z sytuacją Polski
Retoryka	typ argumentu	rozpoznać logiczne rozumowanie w wypowiedzi bohatera
„Ferdydurke”	koncepcja formy	wyjaśnić pojęcie przez sytuację z fragmentu

NAJWAŻNIEJSZY WNIOSEK

Na dwudziestolecu szczególnie dobrze widać zasadę CKE: wiedza encyklopedyczna jest punktem wyjścia, ale punkt otrzymuje się za jej zastosowanie. Odpowiedź ma pokazać relację: element tekstu lub obrazu → znaczenie → problem utworu.

Podstawa analizy: zadania i zasady oceniania przekazane do opracowania jako materiały CKE.

50 autorskich zadań maturalnych

Zestaw został zbudowany w logice testu historycznoliterackiego CKE. Zadania nie kopiują arkuszy, lecz ćwiczą te same operacje: rozpoznawanie programu epoki na podstawie tekstu, interpretację fragmentu, funkcjonalne wykorzystanie znajomości całej lektury, analizę argumentacji, odczytywanie symbolu, porównywanie tekstów kultury oraz krótką syntezę. Szczególny nacisk położono na „Przedwiośnie” i „Ferdynandę”, ponieważ właśnie te utwory tworzą prozatorski rdzeń dwudziestolecia na poziomie podstawowym.

JAK PRACOWAĆ Z ROZDZIAŁEM

Najpierw rozwiąż zadanie bez zaglądania do teorii. W poleceniu podkreśl czasownik operacyjny: wskaż, rozstrzygnij, wyjaśnij, porównaj, uzasadnij. W zadaniach z plakatem lub okładką stosuj schemat: element graficzny → sens elementu → związek z utworem lub programem epoki. Jeżeli polecenie wymaga dwóch elementów, omów dwa — nie licz na to, że egzaminator dopowie sobie drugi.

Zakres	Zadania	Co ćwiczysz?
Epoka, grupy, programy	1–10	Skamander, futurizm, Awangarda Krakowska, katastrofizm, nowoczesność, hasła programowe, kultura masowa
Poezja	11–22	Tuwim, Pawlikowska-Jasnorzewska, Leśmian, Czechowicz; język, symbol, perswazja, synestezja, porównanie
„Przedwiośnie”	23–38	utopia szklanych domów, Baku, Nawłóć i Chłodek, Gajowiec i Lulek, dojrzewanie Cezarego, finał, tytuł
„Ferdynanda”	39–46	forma, gęba, pupa, upupienie, szkoła, Młodziakowie, Hurleccy, groteska
Rozszerzenie i synteza	47–50	Schulz, Witkacy, Awangarda Krakowska, podsumowanie epoki

Podstawa konstrukcji: aktualna podstawa programowa; Informator CKE od roku szkolnego 2024/2025; zadania CKE z „Przedwiośnia” i „Ferdynandę” przekazane w części II ebooka.

F. Czesław Miłosz

G. Józef Czechowicz

Zadanie 3. (0–2 pkt)

Do dwóch wybranych haseł dopisz nazwisko autora lub nazwę grupy, z którą hasło jest związane, a następnie wyjaśnij, jaki model poezji ono zapowiada.

Hasło	Autor / grupa	Co mówi o poezji?
„Miasto, masa, maszyna”		
„minimum słów, maksimum treści”		
„Odrzucam oto płaszcz Konrada”		

Zadanie 4. (0–1 pkt)

Które zdanie o poezji dwudziestolecia międzywojennego jest FAŁSZYWE? Zaznacz właściwą odpowiedź.

- A. Skamandryci nie tworzyli jednolitego, rygorystycznego programu artystycznego.
- B. Bolesław Leśmian należał do pięciu głównych poetów grupy Skamander.
- C. Awangarda Krakowska akcentowała świadomą konstrukcję wiersza i ekonomię języka.
- D. Katastrofizm nasilał się szczególnie w latach trzydziestych, wraz z poczuciem zagrożenia wojną i kryzysem europejskim.

Zadanie 5. (0–1 pkt)

Tadeusz Peiper postulował „uścisk z terażniejszością”. Wyjaśnij sens tego hasła w odniesieniu do programu Awangardy Krakowskiej.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 6. (0–2 pkt)

„Odrzucam oto płaszcz Konrada”.

Antoni Słonimski, „Czarna wiosna”

Wyjaśnij, dlaczego ten wers można potraktować jako symboliczny gest pokolenia wchodzącego do literatury po 1918 roku. W odpowiedzi odwołaj się do romantycznego modelu poety oraz do programu Skamandra.

.....

.....

.....

.....

Wielki sprawdzian z dwudziestolecia międzywojennego

Ten sprawdzian został zbudowany po analizie przesłanych testów szkolnych, kluczy odpowiedzi oraz zadań typu maturalnego. Nie powtarza ich treści, ale sprawdza te same obszary wiedzy i te same operacje: rozpoznawanie pojęć i programów, znajomość lektur, interpretację poezji, pracę z materiałem ikonicznym, porównywanie, uzasadnianie i krótką syntezę.

JAK PRACOWAĆ?

Najpierw rozwiąż całość bez zaglądania do teorii. Potem sprawdź nie tylko wynik, ale także sposób myślenia. W odpowiedzi otwartej jeden trafny przykład jest wart więcej niż trzy ogólniki. Zwracaj uwagę na czasowniki w poleceniu: nazwij, wyjaśnij, uzasadnij, porównaj, zinterpretuj.

Zakres	Zadania	Punkty
I. Epoka, historia, filozofia i sztuka	1–12	17 pkt
II. Grupy poetyckie i programy	13–24	18 pkt
III. Poezja dwudziestolecia	25–36	20 pkt
IV. „Przedwiośnie”	37–49	27 pkt
V. „Ferdynand”	50–57	15 pkt
VI. Synteza	60	3 pkt
BONUS – materiał poszerzający	58–59	4 pkt bonusowe

Zadania 58–59 są bonusowe. Zostały dodane dlatego, że podobne zagadnienia pojawiają się w części przesłanych sprawdzianów. Można je pominąć przy pracy wyłącznie w aktualnym zakresie podstawowym.

Zadanie 5. (0–1 pkt)

Wyjaśnij własnymi słowami, kogo José Ortega y Gasset określał mianem „człowieka masowego” lub „nowego barbarzyńcy”.

.....

.....

.....

Zadanie 6. (0–1 pkt)

Który zestaw najlepiej charakteryzuje zmianę nastrojów między latami 20. a 30.?

- A. od katastrofizmu do beztroskiego witalizmu
- B. od euforii niepodległościowej i wiary w nowoczesność do narastającego lęku przed kryzysem, totalitaryzmem i wojną
- C. od kultury masowej do całkowitego zaniku mediów
- D. od eksperymentu do powszechnego powrotu wyłącznie do klasycyzmu

Zadanie 7. (0–2 pkt)

Dopasuj twórcę do kierunku artystycznego.

Twórca	Kierunek
Pablo Picasso	A. abstrakcjonizm
Salvador Dalí	B. dadaizm
Marcel Duchamp	C. kubizm
Wassily Kandinsky	D. surrealizm

Zadanie 8. (0–1 pkt)

Podaj jeden przykład dzieła lub zjawiska artystycznego z pierwszej połowy XX wieku, które można nazwać awangardowym, i uzasadnij wybór jednym argumentem.

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 9. (0–2 pkt)

Wyjaśnij różnicę między kubizmem a dadaizmem. W odpowiedzi wskaż po jednej cesze każdego kierunku.

.....

.....

.....

Co powinieneś umieć po tym sprawdzianie?

- rozróżniać lata 20. i 30. oraz wiązać literaturę z historią, kulturą masową i nowoczesnością;
- rozpoznawać Skamander, futuryzm, Awangardę Krakowską, Kwadrygę i katastrofizm;
- łączyć nazwiska poetów z programami i poetyką, a nie tylko z tytułami utworów;
- interpretować Tuwima, Pawlikowską-Jasnorzewską, Leśmiana i Czechowicza problemowo;
- znać przebieg i sens najważniejszych wydarzeń „Przedwiośnia”, zwłaszcza Baku, szklane domy, Nawłóć, spór Gajowiec–Lulek i finał;
- wyjaśniać formę, gębę, pupę, upupienie i groteskę w „Ferdydurke” na konkretnych przykładach;
- pracować z okładką, plakatem lub innym tekstem kultury według schematu: element → znaczenie → związek z utworem.

Dwudziestolecie międzywojenne na maturze ustnej

Ten rozdział nie daje gotowych odpowiedzi do nauczenia się na pamięć. Jego zadaniem jest nauczyć Cię budować wypowiedź problemową: odczytać słowa kluczowe, wybrać konkretne sceny lub mechanizmy z lektury, wyciągnąć z nich wnioski i połączyć argumentację z jednym dobrze dobranym kontekstem.

NAJWAŻNIEJSZA ZASADA

Na maturze ustnej nie opowiadasz całej fabuły. Wybierasz tylko te elementy utworu, które odpowiadają na pytanie. Po każdym przykładzie dopowiadasz, co on udowadnia. Kontekst ma rozszerzać argument, a nie tworzyć osobne mini-streszczenie.

Osiem pytań – osiem problemów

Nr	Główny problem	Najważniejsze miejsca / tropy
48	znaczenie tytułu, symbol przemiany, niedojrzałość państwa	tytuł, granica Polski, Gajowiec, dojrzewanie Cezarego
49	wojna i rewolucja jako doświadczenie graniczne	Baku, utrata rodziców, przemoc, wojna polsko-bolszewicka
50	spór o model państwa i tempo zmian	szklane domy, Gajowiec, Lulek, finałowy marsz
51	dojrzewanie i budowanie tożsamości	Baku, rodzice, Polska, miłość, idee polityczne
52	autorytet, wpływ i samodzielność	Seweryn, Gajowiec, Lulek, własny osąd Cezarego
53	utopia, marzenie i weryfikacja przez rzeczywistość	szklane domy, granica, Nawłóć i Chłodek
54	groteska jako sposób demaskowania świata	Pimko, szkoła, forma, absurd, deformacja
55	presja środowiska i narzucanie człowiekowi formy	gęba, pupa, upupienie, szkoła, Młodziakowie, dwór

Jak pracować z kontekstem?

- Najpierw ustal funkcję kontekstu: ma potwierdzić, skonstrastować czy poszerzyć problem?

- Dlaczego program Gajowca można łączyć z metaforą powolnego dochodzenia do „wiosny”?
- Czy finał powieści pokazuje Cezarego jako człowieka ostatecznie ukształtowanego?
- Czy tytuł niesie wyłącznie pesymizm, czy również możliwość rozwoju?

Możliwe kierunki tezy

Nie ucz się tych zdań na pamięć. Potraktuj je jako punkt wyjścia do sformułowania własnego stanowiska.

- Tytuł „Przedwiośnie” wskazuje przede wszystkim na stan przejściowy: odzyskanie wolności jest początkiem, a nie zakończeniem budowy państwa.
- Tytuł łączy los odrodzonej Polski z biografią Cezarego – zarówno państwo, jak i bohater pozostają w procesie kształtowania.
- Metafora przedwiośnia zawiera jednocześnie diagnozę niedostatków teraźniejszości i nadzieję na przyszłą zmianę.

Kontekstownik

Wybierz jeden kontekst i wykorzystaj go funkcjonalnie: nie streszczaj całego utworu, tylko przywołaj element, który rozwija problem.

Kontekst	Co przywołać?	Jak połączyć z pytaniem?
Stanisław Wyspiański, „Wesele”	Tytuł oznacza konkretne wesele inteligenta z chłopką, ale uroczystość staje się modelem całego społeczeństwa i ujawnia jego podziały.	Porównaj wielowarstwowość tytułu: w obu utworach nazwa konkretnej sytuacji otwiera sens dotyczący kondycji całej wspólnoty.
Albert Camus, „Dżuma”	Dżuma jest realną epidemią, a zarazem może być odczytywana szerzej jako obraz zła, przemocy i doświadczenia zagrożenia.	Pokaż, że tytuł może wskazywać dosłowne wydarzenie i jednocześnie uruchamiać sens metaforyczny.
Sławomir Mrożek, „Tango”	Tytułowy taniec pojawia się w finale po zwycięstwie Edka i staje się znakiem nowego, prymitywnego porządku.	Zestaw tytuły jako klucze do interpretacji zakończenia i diagnozy społecznej.
Bolesław Prus, „Lalka”	Tytuł ma kilka możliwych odniesień i kieruje uwagę ku pozorom, uprzedmiotowieniu oraz społecznym rolom; nie warto redukować go wyłącznie do jednej postaci.	Porównaj otwartość znaczeniową tytułów i ich funkcję w uruchamianiu kilku planów interpretacji.
Kontekst historyczny: Polska po 1918 roku	Odbudowa granic, administracji, gospodarki i życia społecznego po zaborach oraz wojnie; konflikty społeczne i spór o tempo reform.	Kontekst historyczny uzasadnia metaforę państwa, które formalnie istnieje, lecz dopiero się kształtuje.

Zaplanuj własną wypowiedź

Teza / odpowiedź na pytanie	
Pierwszy przykład – „Przedwiośnie”	
Co ten przykład udowadnia?	
Drugi przykład – „Przedwiośnie”	
Kontekst	
Jak kontekst rozwija problem?	
Wniosek	

TEMAT 24

Jak relacje z innymi ludźmi wpływają na obraz samego siebie?

W pracy odwołaj się do lektury obowiązkowej, innego utworu literackiego oraz wybranych kontekstów.

Co trzeba rozważyć?

Temat wymaga pokazania relacyjnego charakteru tożsamości. Inni mogą wspierać rozwój, nadawać rolę, wzmacniać poczucie wartości lub narzucać uproszczony obraz. Warto zestawić relację opartą na dialogu z relacją opartą na dominacji.

Możliwe stanowiska

- Człowiek buduje obraz siebie w relacji z innymi, ponieważ ich reakcje potwierdzają lub podważają jego własne wyobrażenia.
- Relacja staje się ograniczająca, gdy jedna strona odbiera drugiej prawo do samodzielnego definiowania siebie.

Jak wykorzystać dwudziestolecie?

Utwór / materiał	Co przywołać?	Co to może udowodnić?
„Ferdynand” – Józio i Pimko	Pimko narzuca Józiovi uczniowską tożsamość.	Dominująca relacja może zmienić sposób zachowania i samooceny jednostki.
„Ferdynand” – uczniowie	Syfon i Miętus budują siebie w opozycji do siebie nawzajem.	Tożsamość może powstawać jako odpowiedź na cudzy wizerunek i konflikt grupowy.
„Przedwiośnie” – Cezary i rodzice	Seweryn oraz Jadwiga przekazują synowi różne doświadczenia odpowiedzialności i przynależności.	Relacje mogą stać się źródłem wartości, które człowiek rozumie dopiero z czasem.

Dobór drugiego utworu

Możliwe teksty
• „Lalka” – stosunek Izabeli silnie wpływa na samoocenę i decyzje Wokulskiego. • „Zbrodnia i kara” – relacja z Sonią umożliwia Raskolnikowowi zmianę sposobu rozumienia winy i siebie. • „Dżuma” – wspólne działanie buduje tożsamość ludzi odpowiedzialnych za innych.

Konteksty do wyboru

Konteksty
• psychologiczny – samoocena rozwija się również poprzez informacje zwrotne i porównania społeczne; • socjologiczny – jednostka funkcjonuje w wielu grupach, które przypisują jej różne role i oczekiwania.

Szybki plan

Teza / hipoteza	
Argument 1 – lektura obowiązkowa	
Przykład + interpretacja	
Argument 2 – drugi utwór	
Dwa konteksty i ich funkcja	
Wniosek	

Kryteria samooceny

Po napisaniu pracy nie pytaj tylko „czy mam 300 słów?”. Sprawdź przede wszystkim funkcjonalność argumentacji. Poniższa lista jest uproszczoną kontrolą jakości, a nie oficjalną kartą punktowania CKE.

Sprawdź	Pytanie kontrolne
Problem	Czy przez całą pracę odpowiadam na dokładnie to pytanie, które postawił temat?
Stanowisko	Czy moje stanowisko jest konkretne i daje się udowodnić?
Lektura obowiązkowa	Czy wykorzystuję ją analitycznie, a nie tylko wymieniam lub streszczam?
Drugi utwór	Czy pełni samodzielną funkcję w argumentacji, a nie jest dopisany w jednym zdaniu?
Kontekst 1	Czy pogłębia interpretację albo wyjaśnia tło problemu?
Kontekst 2	Czy wnosi coś innego lub wzmacnia inny fragment wywodu?
Argumenty	Czy każdy akapit zaczyna się od myśli, a nie od fabuły?
Wnioski	Czy po przykładach wyjaśniam, co z nich wynika dla tematu?
Kompozycja	Czy akapity są uporządkowane problemowo i wynikają jeden z drugiego?
Precyzja	Czy unikam ryzykownych uproszczeń dotyczących finału „Przedwiośnia”, formy u Gombrowicza i grup poetyckich?

Samoocena pojedynczego akapitu

Element	Tak / jeszcze nie
Argument ogólny odpowiadający na temat	
Konkretny przykład z utworu	
Interpretacja przykładu	
Wniosek cząstkowy	
Funkcjonalny kontekst – jeśli jest w tym akapicie	
Brak zbędnego streszczenia	

Ostatnia kontrola przed oddaniem wypracowania

- Czy praca ma co najmniej 300 wyrazów?
- Czy odwołuję się do lektury obowiązkowej i nie popełniam błędu kardynalnego?
- Czy mam drugi utwór literacki wykorzystany jako argument, a nie tylko nazwany?
- Czy dwa konteksty rzeczywiście pogłębiają problem?
- Czy każdy akapit zawiera wniosek związany z tematem?
- Czy nie streszczam całych utworów zamiast analizować wybrane elementy?
- Czy nazwy pojęć – utopia, forma, gęba, upupienie, groteska, katastrofizm, awangarda – wykorzystuję precyzyjnie?
- Czy zakończenie nie powtarza mechanicznie wstępu, lecz syntetyzuje wnioski z argumentów?
- Czy poprawiłem składnię, interpunkcję, ortografię i powtórzenia?

NA KONIEC

Nie wygrywa ten, kto zna najwięcej faktów z epoki. Wygrywa ten, kto potrafi użyć właściwego faktu w odpowiednim miejscu i wyprowadzić z niego trafny wniosek. W wypracowaniu literatura nie jest celem streszczenia – jest dowodem w rozumowaniu.